

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ318
MAYIS 2024

KATAR VE BAE'NİN KALKINMA YOLU PROJESİ'NE KATILIMI: NEDENLERİ VE BEKLENEN FAYDALAR

WATHEQ_AL-SADOON

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2024

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Yayınlanma Tarihi: 27 Mayıs 2024

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Eposta : info@orsam.org.tr

Fotoęraflar : Anadolu Ajansı.

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelięin 5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir”

KATAR VE BAE'NİN KALKINMA YOLU PROJESİ'NE KATILIMI: NEDENLERİ VE BEKLENEN FAYDALAR

Yazar Hakkında

■ Watheq Al-Sadoon

2015-2020 yılları arasında ORSAM'da Irak Çalışmaları Uzmanı olarak görev almış ve 2020'den beri aynı kurumda Arapça Çalışmaları Direktörü'dür. 2008-2018 yılları arasında Musul Üniversitesinde kadrolu öğretim üyesi olarak bulunmuştur. 2008-2018 yılları arasında Musul Üniversitesi Bölgesel Çalışmalar Merkezinde kıdemli araştırmacı, 2008-2017 yılları arasında Musul Üniversitesi Siyaset Bilimi Fakültesinde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Uluslararası İlişkiler Tarihi alanında doktora ve Stratejik ve Askerî Bilimler alanında yüksek lisans derecesine sahiptir. Araştırma alanları Irak ve Ortadoğu meselelerinin yanı sıra uluslararası ve bölgesel ilişkilerin güvenlik boyutuna odaklanmaktadır. 2017 yılında "Irak-Türkiye Modern İlişkilerinde Zayıflık ve Güç Faktörleri" ve 2014 yılında "Çağdaş Irak-Türkiye İlişkilerinde Güvenlik Boyutu" adlı kitapları kaleme almıştır. Ayrıca 2013 yılında "Arap Körfez Ülkelerinde Siyasi Karar Alma", 2011 yılında "Çağdaş Kafkasya Tarihi Çalışmaları" ve 2010 yılında "Irak ve Arap Körfez Ülkeleri" adlı ortak kitapları bulunmaktadır. 2014-2017 yılları arasında New York'taki Uluslararası Eğitim Enstitüsü'nden (IIE) bir araştırma programını kapsayan burs kazanmıştır. TRT Arabi TV ve Anadolu Haber Ajansı'nda siyasi analist olarak akredite olmuştur.

İÇİNDEKİLER

- 3** GİRİŞ
- 5** KALKINMA YOLU PROJESİ'NİN TANITIMINDA DİPLOMASİNİN ROLÜ
- 10** KATAR VE BAE'NİN KALKINMA YOLU PROJESİ'NE KATILMASININ YARARLARI
- 14** KATAR VE KALKINMA YOLU
- 16** BAE VE KALKINMA YOLU
- 18** SONUÇ

GİRİŞ

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 22 Nisan 2024 tarihinde Irak'a yaptığı ziyaretin ekonomi gündeminde yer alan en önemli konu başlığı, Irak, Türkiye, Katar ve BAE arasında "Kalkınma Yolu" ve "Büyük Faw Limanı" projelerinde yapılacak iş birliği konusunda dörtlü mutabakat zaptının imzalanması olmuştur. Mutabakat zaptı, imzacı ülkelerin her iki projenin uygulanması için gerekli çerçeveleri oluşturmaya taahhüt etmelerini içermektedir.

"Büyük Faw Limanı" ve "Kalkınma Yolu" projeleri, birbiriyle önemli ölçüde bağlantılı iki proje mahiyetindedir. Birinin ekonomik fizibilitesi diğerinin tamamlanmasına bağlıdır. Bu iki projenin, Büyük Faw Limanı'ndan ve Irak'ın geri kalan limanlarından Türkiye topraklarına uzanacak şekilde kurulacak demir yolu hatları ve modern ulaşım yolları vasıtasıyla Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan, ticaret ve küresel

ekonomi için yeni bir koridorun ana unsurları olması ön görülmektedir. Böylelikle Türkiye'nin toprakları ve limanları, Irak'ın liman ve topraklarından başlayarak Asya'nın Avrupa'ya açılan yeni kapıları olacaktır. Benzer şekilde Irak, Türkiye'den başlayarak Asya'ya yönelen Avrupa ticaretinin yeni kapısı olacaktır.

Türk ve Irak hükümetleri, Kalkınma Yolu Projesi ile birlikte olumlu ve ciddi bir etkileşim içerisinde oldukları bu konuda yapılan karşılıklı resmi ziyaretlerin ve toplantıların sayısındaki artış dikkat çekicidir. Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani ve ilgili makamlardaki Iraklı yetkililer, bu projenin geleceği ile alakalı büyük bir iyimserlik içindedirler ve bu durum söylemlerine belirgin bir şekilde yansımaktadır. Es-Sudani, 2023'te düzenlenen "Kalkınma Yolu" konferansında "Bu projeyi, petrol dışı sürdürülebilir bir ekonominin temel direği, Irak'ın komşuları ve bölgeye hizmet eden bir

bağlantı noktası ayrıca ekonomik entegrasyon çabalarına yönelik önemli bir kilometre taşı olarak görmekteyiz" demiştir.

Türk hükümeti ise bu projeye, ortaya atılışından bu yana büyük bir önem atfetmekte ve olumlu yaklaşmaktadır. Şubat ayı ortalarında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mısır ziyaretinden dönerken uçağında yaptığı açıklamada "Bu proje bölge için yeni bir İpek Yolu olacak ve bölgesel barışa hizmet edecek" demiştir.

Irak ve Türkiye arasında Kalkınma Yolu Projesi çerçevesindeki anlaşmalara ve mutabakatlara güçlü ekonomilere sahip iki ülke olan Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) katılımı bu projeye yeni bir ivme kazandıracak ve hayata geçirilmesi yönünde güçlü bir katkı sağlayacaktır. Bu adımlar aynı zamanda projenin geleceği hakkındaki birçok şüpheyi ortadan kaldırmış ve projenin fizibilitesine olan güven seviyesini artırmıştır. İki ülkenin bu projeye katılma nedenleri nelerdir?

KALKINMA YOLU PROJESİ'NİN TANITIMINDA DİPLOMASİNİN ROLÜ

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile Katar Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdulrahman es-Sani 29 Nisan 2024 tarihinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da yapılan görüşme.

Nisan 2010'da Irak hükümeti, Irak'ın güneyinde bulunan Basra vilayetindeki Faw şehrinin kıyılarında, bir ticari liman kurmak için Büyük Faw Limanı projesinin temelini atmıştır. Limanın sadece Körfez'in en büyük limanından biri olması değil aynı zamanda en büyük uluslararası limanlardan biri olması planlanmıştır. Projenin maliyetinin 5 milyar dolar, tamamlanma süresinin ise 4-5 yıl olacağı tahmin edilmektedir. Ancak bu proje 2010-2021 döneminde birbiriyle bağlantılı olan ekonomik, güvenlik ve politik iç faktörler nedeniyle gecikmeler ile karşı karşıya kalmıştır. 2021 yılına kadar sadece 14,52 km uzunluğuyla dünyanın en büyük dalgakıranı olarak Guinness Rekorlar Kitabı'na giren Yunan Archirodon firmasının yürüttüğü "Batı Dalgakıranı"¹ ve Güney Koreli Daewoo firmasının yürüttüğü bazı kaya setlerinin yapım çalışmaları tamamlanabilmiştir.

Büyük Faw Limanı Projesi'nin asıl büyük adımı, 30 Aralık 2020'de Irak hükümetinin Güney Koreli Daewoo şirketi ile bu projenin ilk aşamasını 4 yıl içinde tamamlamak üzere

2,62 milyar dolarlık sözleşmeyi imzalamasıyla yaşanmıştır. Tüm aşamalarının tamamlanması sonrasında Büyük Faw Limanı Projesi'nin tamamı uluslararası standartlara sahip en önemlileri aşağıda listelenen birkaç deniz tesisini içermesi beklenmektedir:

- Konteynerlerin yüklenmesi ve boşaltılması için 17 km uzunluğunda ve yılda 25 milyon TEU konteyner kapasiteli 50 konteyner rıhtımı,
- 5 km uzunluğunda ve yılda 50 milyon ton kapasiteli dökme yük konteynerleri için 20 rıhtım,
- 5 km uzunluğunda genel kargo için 20 rıhtım,
- Araba yükleme ve boşaltma için yılda 400.000 araç kapasiteli bir RO-RO rıhtımı,
- Petrol ürünleri ithalatı için 300.000 metreküp kapasiteli tanklarla destekli gün-

1 "En uzun dalgakıran", *Guinness Dünya Rekorları*, 2 Nisan 2020.

Türkiye ve Irak, küresel ekonomik koridorlar yarışının yeni tür küresel ve bölgesel jeopolitik rekabet/çatışma olduğunu fark etmişlerdir.

lük 230.000 varil kapasiteli petrol ürünleri için 6 rıhtım².

Dünya ticaret hacminin her geçen yıl arttığı göz önünde tutularak Covid-19 pandemisi ile birlikte küresel tedarik zincirlerinde başlayan dönüşüm bağlamında dünyadaki siyasi, ekonomik ve entelektüel çevrelerde, Süveyş Kanalı koridoruna paralel olarak Asya ve Avrupa arasında küresel ticaret için yeni bir koridor bulunması gerektiğine dair söylemlerin arttığı bilinmektedir. Mart 2021'de Ever Given konteyner gemisinin karaya oturması olayı nedeniyle Süveyş Kanalı'nda yaşanan tıkanıklık ve deniz trafiğinin bir hafta süreyle askıya alınması akabinde bu konunun ciddiyeti daha da artmıştır. Nitekim bu olay sonucunda, kanalda yaşanan sorunun çözülmesini bekleyen yaklaşık 150 gemiden oluşan uzun bir gemi kuyruğu oluşmuştur³. Ardından 2022 yılının Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna savaşının etkileri Ortadoğu'nun lojistik haritasındaki değişimleri hızlandırmıştır.

Mayıs 2023'ün sonlarında Irak, Kalkınma Yolu Projesi ile ilgili Bağdat'ta düzenlenen bir konferansta bu projenin başlatıldığını resmen duyurmuştur. Konferans Türkiye, İran, Suriye, Ürdün ve tüm Körfez İşbirliği

Konseyi ülkelerinden ulaştırma işleriyle ilgili resmi heyetlerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Proje, 1200 km'lik demir yolu ağının ve 10 Irak vilayetinden geçecek modern ulaşım yollarının inşası ile Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan ticaret ve küresel ekonomi için yeni bir koridor oluşturacaktır. Bu yollar, Büyük Faw Limanı'nı Türk topraklarına bağlayacaktır. Projenin tahmini maliyeti 17 milyar dolar olup ilki 2028'de, ikincisi 2033'te ve üçüncüsü 2050'de tamamlanacak³ aşamadan oluşmaktadır.

2023 yılının Eylül ayında Yeni Delhi'de düzenlenen 18. G20 Zirvesi'nde, Hindistan'ı Ortadoğu'ya ve devamında Avrupa'ya bağlayan IMEC adlı yeni bir küresel ekonomik koridor projesi duyurulmuştur. Duyuruya göre bu projedeki ana ortaklar Hindistan, BAE, Suudi Arabistan, Avrupa Birliği, Fransa, İtalya, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'dir (ABD). Ancak ABD Başkanı Joe Biden, projeyi duyururken koridorun Hindistan'ı BAE'ye, ardından Suudi Arabistan, Ürdün, İsrail ve nihayetinde Avrupa'ya bağlayacağını belirtmiştir. Projenin açıklanmasından bir gün sonra ise İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu projeyi övmüş ve İsrail limanlarının bu küresel ekonomik koridorda önemli bir durak olacağını vurgulamıştır.

2 Watheq Al-Sadoon, "Faw Limanı ve Kuru Kanal Projeleri... Türkiye ve Irak Arasında Ortaklık Fırsatları", *TRT Arapça*, 26 Aralık 2022.

3 "Süveyş Kanalı: Su yolunda seyrüsefer askıya alındı ve karaya oturan geminin sahibi olan şirket ticareti aksattığı için özür diliyor", *BBC NEWS Arapça*, 24 Mart 2021.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Hindistan'da düzenlenen G20 Zirvesi dönüşünde uçakta yaptığı açıklamada, Türkiye'nin IMEC projesinden dışlanmasını şöyle yorumlamıştır: "Türkiyesiz bir koridor olmaz, Türkiye önemli bir üretim ve ticaret üssüdür. Doğudan batıya trafik için en uygun hat Türkiye üzerinden geçmek durumundadır. Bu süreçte çok önemli olan adım Körfez'in bizimle beraber attığı adımdır. Irak, Katar, Abu Dabi üzerinden ve Türkiye'den geçecek bir koridordan Avrupa'ya ulaşacak bir güzergâhtan bahsediyoruz."⁴

Türkiye ve Irak, IMEC projesinden dışlandıktan sonra, küresel ekonomik koridorlar yarışının yeni tür küresel ve bölgesel jeopolitik rekabet/çatışma olduğunu fark etmişlerdir. Ortadoğu'nun her zaman olduğu gibi bu yeni rekabet/çatışma aşamasının ana arenası hâline geldiğini ve IMEC projesinin Büyük Faw Limanı ve Kalkınma Yolu projelerinin ekonomik uygulanabilirliğini tehdit ettiğini görmüşlerdir.

Bu nedenle, IMEC projesinin duyurulması, Türkiye ve Irak'ın Büyük Faw Limanı ve Kalkınma Yolu projelerini tamamlamak için birlikte, ciddi ve daha büyük bir kararlılıkla çalışması için bir teşvik oluşturmuştur. Özellikle, Yeni Delhi zirvesinde IMEC projesinin duyurulması sırasında, Başkan Biden, projenin tamamlanması

için gereken süreyi on yıl olarak tahmin etmiştir. Oysaki Büyük Faw Limanı Projesi'nin ilk aşamasının 2024 yılı sonunda, Kalkınma Yolu Projesi'nin ilk aşamasının ise 2028 yılında tamamlanması beklenmektedir.

Türk ve Irak diplomasisi bölge ülkelerinden bu projeye yeni ortaklar çekmek için projeyi tanıtmaya kampanyaları yürütmüştür. Kalkınma Yolu Projesi'nin bir yandan maliyeti yüksek stratejik bir proje olması diğer yandan projenin geleceğine olan güvenin artırılması ihtiyacı bu çabaların temel saiki olmuştur. Bu diplomatik girişimler, Kalkınma Yolu Projesi'nin diğer küresel ekonomik koridorlara kıyasla tercihli avantajları hakkında potansiyel bölgesel ortakları bilgilendirmeye odaklanmıştır.

Nitekim malların Asya'dan Avrupa'ya Kalkınma Yolu üzerinden taşınması, Asya limanlarında bir sevkiyat, ardından biri Faw Limanı'nda ve diğeri Avrupa'daki nihai varış noktalarında olmak üzere sadece iki boşaltma işlemi gerektirmektedir. IMEC projesinde ise malların Avrupa'ya gönderilmesi için önce Asya'da sevk edilmesi, daha sonra BAE limanlarında boşaltılması, ardından İsrail limanlarından sevk edilmesi ve Avrupa'da boşaltılması işlemlerini gerektirmektedir.

2023 yılının Ekim ayında savaşın patlak vermesinin ardın-

Türk ve Irak diplomasisi bölge ülkelerinden bu projeye yeni ortaklar çekmek için projeyi tanıtmaya kampanyaları yürütmüştür.

⁴ Burhanettin Duran, "G20 Yeni Delhi Zirvesi ve Erdoğan'ın uçaktaki mülakatı", *Sabah*, 12 Eylül 2023.

dan Aden Körfezi, Babülmendep Boğazı ve Kızıldeniz'den geçen deniz trafiğine yönelik riskler artmış ve Süveyş Kanalı'ndan geçen ticari gemilerin geçişi daha zor hâle gelmiştir. Bu rota küresel nakliye şirketleri için istenmeyen bir rota hâline gelmiştir ve bunun yerine Ümit Burnu'na yönelmeye başlamışlardır. Çin'den kalkan gemiler, Ümit Burnu'ndan geçmektedir ve Londra'ya 35 yerine yaklaşık 45 günde varmaktadır. Bu da maliyetlerde yaklaşık %30'luk bir artış ve önemli bir zaman farkı anlamına gelmektedir. Ayrıca bu rotayı kullanan gemilerin sigorta maliyetleri de önemli ölçüde yükselmiştir. Dolayısıyla Kalkınma Yolu Projesi tamamlanırsa 45 günlük süre 25 güne inecektir ve bu da maliyetleri düşürecektir⁵. Bu veriler, Kalkınma Yolu'nun Süveyş Kanalı koridoruna paralel bir küresel ekonomik koridor oluşturmak için en iyi ve en kısa seçenek olduğu kanaatini güçlendirmektedir.

Türkiye Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Hindistan'da on sekizincisi düzenlenen G20 zirvesinden döndükten iki gün sonra, Kalkınma Yolu Projesi hakkında önemli açıklamalarda bulunarak Türk diplomasisinin bu konudaki yönelimlerini netleştirmiştir. Anadolu Ajansı'nın haberine göre, Bakan Fidan, 13 Eylül 2023 tarihinde Ankara'ya resmi ziyarette bulunan İngiliz mevkidaşı James Cleverly ile düzenlediği ortak basın toplantısında, "Türkiye, BAE, Katar ve Irak arasında Kalkınma Yolu Projesi ile ilgili yoğun görüşmeler var" diye açıklamada bulunmuştur. Bakan Fidan, "Ekonomik koridorlar sadece ticaret gereksinimlerini karşılamak amacıyla matuf değildir, aynı zamanda jeostratejik rekabetin de bir yansımasıdır. Yakın zamanda Hindistan'daki G20 Zirvesi'nde imzalanan IMEC projesine baktığımızda, uzmanlar bu projenin temel amacı ve içindeki

rasyonellik ve verimlilik düzeyi hakkında şüpheler duyduğunu ve bu şüphelerin daha çok jeostratejik kaygılarla ilgili olduğunu müşahade ediyoruz" demiştir. Fidan ayrıca, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın G20 zirvesine katılan liderlerle, zirvede yaptığı görüşmelerde Kalkınma Yolu Projesi'ni ele aldığını açıklamıştır. Fidan, Türkiye'nin şu anda Kalkınma Yolu Projesi'yle çok meşgul olduğuna dikkat çekmiştir. Fidan, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BAE'li mevkidaşı Şeyh Muhammed bin Zayid al-Nahyan ile G20 zirvesinde yaptıkları görüşmede, bu projedeki ortaklığın son formalitelerinin, en azından kâğıt üzerinde taslak hâline getirilmesi ve uygulamaya geçirilmesi açısından birkaç ay içinde tamamlanması üzerinde anlaşıklarını belirtmiştir. Fidan ayrıca, Türkiye'nin bu görüşmenin içeriği hakkında Irak tarafını bilgilendirdiğini vurgulamıştır.⁶

Irak hükümeti, Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani'nin Mart 2023'te Ankara'ya yaptığı ziyaret sonrasında Kalkınma Yolu Projesi'ni tanıtmak için kampanyalar başlatmıştır. Ardından 27 Mayıs 2023'te bu projenin başlatıldığını resmi olarak duyurmak için Bağdat'ta Irak'ın tüm komşu ülkelerinin ulaştırma bakanlarının davet edildiği bölgesel bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansın çıktılarıyla ilgili olarak, BAE'nin İngilizce yayımlanan gazetesi The National'ın web sitesinde yayımlanan bir raporda, Iraklı bir hükümet yetkilisinin (raporda adı belirtilmemiştir) gazeteyle verdiği demeçte şunları ifade etmiştir: "Mayıs 2023'te Kalkınma Yolu Projesi'ne ilişkin düzenlenen Bağdat konferansı sırasında bu projeye yalnızca Katar, BAE ve Suudi Arabistan heyetleri ilgi gösterdi ve ağırlıklı olarak teknik ve mali konulardaki sorularıyla tüm detayları doğrulamak istedi.

5 Kemal Öztürk, "Türkiye Ulaştırma Bakanı, Al Jazeera Net'e Kalkınma Yolu Projesi'nin Stratejik Önemi Hakkında Konuştu," *Al Jazeera*, 8 Mayıs 2024.

6 "Türkiye Dışişleri Bakanı: Kalkınma Yolu Projesi Konusunda Arap Ülkeleriyle Yoğun Görüşmeler Yapıyoruz", *TRT Arabi*, 14 Eylül 2023.

Sadece Katar ve BAE bu konferansın sonrasında Irak tarafıyla iletişim kurmaya devam etti ve bu proje hakkında Iraklılarla görüşmek üzere heyetlerini Bağdat'a gönderdi. Diğerlerinden farklı olarak özellikle demir yolu ve otoyol tasarımlarında ve zemin etütlerinde

katedilen büyük ilerlemeyi gördükten sonra projeye ciddiyetle baktılar. Bu projeyle ilgili 2023 yılında dört ülke (Irak, Türkiye, Katar, BAE) arasında çeşitli görüşmeler yapıldı. BAE ve Katar'ın kalkınma yolu projesine dahil edilmesinde Türkiye rol oynadı."⁷ demiştir.

7 Neil Halligan & Sinan Mahmoud, "Irak'ın Kalkınma Yolu Projesi Nedir ve ABD ile Çin'in ticaret yollarına meydan okuyacak mı?", *The National/Business*, 26 Nisan 2024.

KATAR VE BAE'NİN KALKINMA YOLU PROJESİ'NE KATILMASININ YARARLARI

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 22 Nisan 2024 tarihinde Irak'a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Bağdat'taki Hükümet Sarayı'nda Irak, Türkiye, Katar ve BAE arasında "Kalkınma Yolu" ve "Büyük Faw Limanı" projelerinde iş birliğini öngören dörtlü mutabakat zaptı imza töreni.

Irak hükümeti Kalkınma Yolu projesini başlattığında 17 milyar dolarlık bir ön maliyet hesabı yapmış ve üç finansman seçeneği sunmuştu. İlk seçenek Irak hükümetinin projeyi sadece genel bütçesinden finanse etmesi olmakla birlikte gözlemciler Irak genel bütçesindeki mevcut açık göz önünde tutulduğunda Irak hükümetinin bunun için imkânının olmadığını değerlendirmektedir.

İkinci seçenek, Irak hükümeti ile özel sektör arasında kurulacak ortaklıklar yoluyla projenin finanse edilmesidir. 2003'ten sonra özel sektörün Irak ekonomisindeki rolünün ve kapasitesinin azaldığı göz önüne alındığında, bu yüksek maliyetli stratejik proje için gerekli fonların toplanması da zor görünmektedir.

Üçüncü seçenek, Irak kamu ve özel sektöründen yerel kuruluşlarla ortaklık içinde bir grup küresel şirketin yatırıma dahil olması yoluyla finansman sağlanmasıdır. Bu seçenek, projenin belirlenen zaman dilimleri içinde uygulamaya geçirilmesi için de en mantıklı

çözümdür. Bu seçenek, Türkiye'nin kendisini Kalkınma Yolu Projesi'nin ana ortağı olarak ilan etmesi ve Katar ile BAE'nin bu projenin uygulanmasına ilişkin anlaşma ve mutabakatlara katıldıklarını açıklamalarının ardından daha da uygulanabilir hâle gelmiştir. Bu üç ülkenin ekonomik kabiliyetleri ve uzmanlıkları son derece ileri düzeydedir. Gerek kamu gerek özel olsun Türk şirketleri ve bankaları bu projenin uygulanmasında aktif rol oynayabilecek niteliklere haizdir. Benzer şekilde, Katar ve BAE de küresel ve bölgesel olarak başarılı yatırımlara sahip güçlü, verimli ve dinamik ekonomilere sahiptir.

BAE, Arap ülkeleri arasında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da (GSYH) 507 milyar dolarla ikinci (Suudi Arabistan'dan sonra), kişi başına düşen GSYH'de ise ortalama 50.000 dolarla ikinci sırada yer almaktadır. Katar, 236 milyar dolar olarak tahmin edilen GSYH'de Arap ülkeleri arasında beşinci sırada yer alırken, ortalama 81.000 dolar ile kişi başına düşen GSYH'de birinci sırada yer almaktadır.⁸

8 Sameh Al-Siddiq, "Katar, kişi başına düşen GSYH açısından Arap ülkeleri arasında birinci sırada yer alıyor" *Al Arab Gazetesi*, 31 Aralık 2023.

İsviçre'deki Yönetişimi Geliştirme Uluslararası Enstitüsü (IMD) her yıl ülkelerin ekonomilerini, halklarına refah sağlamak için kaynaklarını yönetmedeki verimliliklerine göre değerlendiren bir rapor yayımlamaktadır. Bu rapor 64 ülkeyi kapsamakta ve yıllık Dünya Rekabetçilik Yıllığı olarak adlandırılmaktadır. Bu raporun hazırlanmasında kullanılan metodoloji, %33,33 oranında iş dünyası liderlerinin görüşlerini almak üzere yapılan anket çalışmalarına ve %66,67 oranında istatistiki verilere dayanmaktadır. Rapor, ülkeleri ekonomik performans, hükümet verimliliği, iş verimliliği ve altyapı olmak üzere dört ana eksene göre sınıflandırmaktadır. Bu eksenler altında raporda 334 gösterge içeren 20 alt eksen bulunmaktadır. 2023 Dünya Rekabet Edebilirlik Yıllığı'nda BAE küresel ölçekte onuncu sırada yer alırken Katar on ikinci sırada yer almıştır.⁹

Katar ve BAE ekonomilerine ilişkin bu cesaret verici göstergeler, iki ülkenin Kalkınma Yolu Projesi'ndeki ortaklığa katılmasının önemini ve bu adımın projenin finansmanı bakımından olumlu beklentiler doğurmaktadır.

Bölgesel politikalar bağlamında, başarılı ekonomik planlamalarıyla bilinen Katar ve BAE'nin Kalkınma Yolu Projesi'ne katılması, projenin fizibilitesi ve getirileri konusunda olumlu bir izlenim verecektir. Bu durum diğer Körfez ülkelerini de ya ekonomik rekabet ya da çıkarlarını geliştirmek için projeye katılmaya teşvik edecektir. Suudi Arabistan proje için bir başka potansiyel ortak olmaya devam etmektedir. Türkiye, BAE'nin yaptığına benzer şekilde, Suudi Arabistan'ın IMEC projesinde ABD ile mevcut ortaklık ilişkisine haneler getirilmeden Suudi Arabistan'ı bu projeye yatırım yapmanın önemi konusunda ikna etmeye çalışmaktadır.

Suudi hükümetinin 2023 yılında hacıları Hicaz'daki kutsal topraklara taşımak için Kızıldeniz'den Kuzey Irak'a bir demir yolu hattı inşa etmeyi planladığını açıklaması Suudi Arabistan'ın Kalkınma Yolu Projesi'ne katılması yönündeki beklentileri daha da arttırmıştır. Bu demir yolu pekâlâ hattı Kalkınma Yolu'nun bir parçası olabilir. Suudi Arabistan, İran'ın Irak'taki etkisini dengelemek amacıyla jeopolitik saiklerle de Kalkınma Yolu Projesi'ne katılabilir.¹⁰

Katar ve BAE'nin Kalkınma Yolu Projesi'ne katıldıklarını açıklamalarından altı gün sonra Irak Başbakanı Muhammed Şiaa Al-Sudani, 28 Nisan 2024 tarihinde Riyad'da düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'na katılmak üzere Suudi Arabistan'ı ziyaret etti. Al-Sudani'nin Suudi Arabistan'a varışının ardından Irak Hükümet Sözcüsü Bassam al-Awadi, es-Sudani'nin Suudi Arabistan Veliaht Prensi, Kuveyt Emiri, Pakistan Başbakanı ve bir grup uluslararası şirket temsilcisi ile görüşeceğini açıkladı. Al-Awadi, es-Sudani'nin bu liderlerle ele aldığı ana konuların altını çizerek: "Irak Başbakanı çantasında Kalkınma Yolu Projesi'ni taşıyor ve bu projenin forumun temasının (kalkınma için uluslararası iş birliği, büyüme ve enerji) en doğru ifadesi olduğunu düşünüyor." açıklamasında bulundu. Ayrıca Kuveytli milletvekilleri 24 Nisan'da, Kuveyt'teki siyasi istikrarsızlığın ülkedeki kalkınma projelerini engellediğini ve başta ekonomik kayıplar olmak üzere çeşitli alanlarda önemli kayıplara yol açtığını göz önünde bulundurarak Kuveyt'in Kalkınma Yolu Projesi'nden "dışlanmasından" duydukları rahatsızlığı dile getirdiler.¹¹

Katar ve BAE'nin Kalkınma Yolu Projesi'ne katılımı, Körfez ve Arap ülkelerinin Irak ekonomisine yatırım yapmaktan kaçınmasında ve

9 "Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü tarafından yayınlanan Dünya Rekabetçilik Yıllığı raporu", Federal Rekabetçilik ve İstatistik Merkezi, Birleşik Arap Emirlikleri Kabine İşleri Bakanlığı.

10 Neil Halligan ve Sinan Mahmoud, a.g.e.

11 "Suudi Arabistan, El Sudani'ye Ev Sahipliği Yapıyor... Dünya Ekonomik Forumu Platformu Aracılığıyla Kalkınma Yoluna Katılıyor", *Info Plus*, 28 Nisan 2024.

İran'ın Kalkınma Yolu Projesi'ne yönelik tutumu, İran'ın bölgeye yönelik resmi söyleminde benimsediği tüm bölgesel iş birliği sloganları için kritik bir sınav olacaktır.

şirketlerinin Irak pazarında faaliyet göstermesini engellemesinde ana etken olan "İran'ın Irak üzerindeki hâkimiyeti fobisinin" hafifletilmesine yardımcı olacaktır. İran'ın Kalkınma Yolu Projesi'ne yönelik nihai tutumu kesin olarak bilinmemekle birlikte mevcut bölgesel ve uluslararası koşullar göz önüne alındığında, İran'ın bu projenin tamamlanmasına ya da diğer bölge ülkelerinin projeye katılmasına engel olmayacağı beklenebilir. Bunun nedenleri:

İlk olarak Irak ekonomisinin büyümesi şu anda İran'ın çıkarıdır. Irak, ABD ve Batı'nın İran'a uyguladığı yaptırımlar nedeniyle İran'ın ekonomik can damarı hâline gelmiştir. Gazze'deki savaşın yankıları ve İran ile vekillerinin İsrail, ABD ve Batı'ya karşı gerçekleştirdiği son silahlı eylemlerden sonra, İran'a karşı mevcut yaptırımların uzun bir süre daha devam etmesi beklenmektedir.

İkinci olarak İran'ın, Kalkınma Yolu Projesi'ni rekabet veya çatışma yerine entegrasyon ilkelere temelinde ele alması hâlinde İran ekonomisinin kendisi de bundan fayda sağlayacaktır. Şu anda İran'da Kalkınma Yolu Projesi'ne ilişkin karar alma çevrelerinde ve kamuoyunda iki görüş hakimdir. Birinci görüş, bu projenin tamamlanması ve işletilmesinden elde edilecek kazanımlara olumlu bakmakta ve İran'ın dış ticaret hacmi ve aktivitesinde bir artış beklemektedir. İkinci görüş ise Büyük Faw Limanı Projesi'nin

İran'ın Körfez'deki limanlarının önemini azaltacağı ve Kalkınma Yolu'nun İran ve Türkiye üzerinden Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan, Körfez ülkelerini İran ve ardından Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlayan veya Körfez ülkelerini İran üzerinden Orta Asya ve Kafkasya'ya bağlayan diğer uluslararası koridorlarda İran'ın önemini zayıflatacağı düşüncesinden hareketle projeye olumsuz yaklaşmaktadır.

Üçüncüsü, şu anda projede yer alan dört ülke İran dış politikası açısından önemli hassasiyetlere sahiptir:

- Irak: İran için son derece jeopolitik bir öneme sahiptir ve İran'ın resmi söylemi Irak'ın istikrar ve refahını desteklediği "iddiasında"dır.
- Türkiye: Güç ve nüfuz açısından İran'a eşdeğer bölgesel öneme sahiptir. İran, Türkiye ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınmakta ve gerektiğinde bu konuları bölgedeki vekillerine havale etmektedir. İran, bölgesel politika ve tutumlarda Türkiye ile iş birliği ve koordinasyonu desteklediği "iddiasında"dır.
- Katar: Artık siyasi ve ekonomik olarak İran'a yakındır. İki ülke arasındaki ilişkiler, özellikle 2017'den 2021'e kadar Katar ve Körfez komşuları arasında ya-

şanan kriz sırasında ileri bir yakınlaşma aşamasına gelişmiştir.

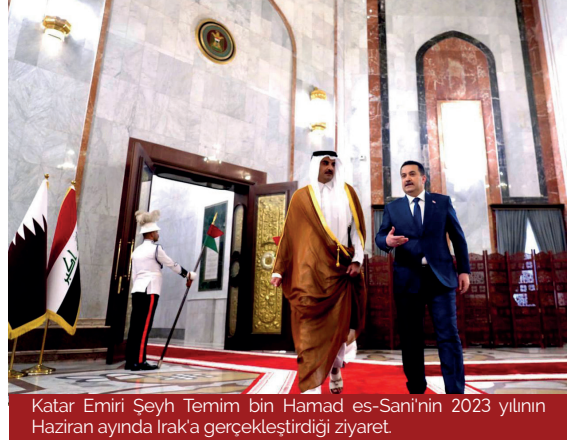
- BAE: Çin'den sonra İran'ın en büyük ikinci ticaret ortağıdır ve İran ile BAE arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 34 milyar dolardır.

Dördüncü olarak Büyük Faw Limanı ve Kalkınma Yolu projelerinin tamamlanması, mezhep ve etnik kökeni ne olursa olsun Irak halkı-

nın çoğunluğu tarafından desteklenen ulusal bir talep hâline gelmiştir. İran veya vekilleri bu projeleri engellemeye kalkışırsa Irak'taki popülaritelerini ve yumuşak güçlerini büyük ölçüde kaybedeceklerdir.

İran'ın Kalkınma Yolu Projesi'ne yönelik tutumu, İran'ın bölge ülkelerine ve halklarına yönelik resmi söyleminde benimsediği tüm bölgesel iş birliği sloganları bakımından önemli bir test olacaktır.

KATAR VE KALKINMA YOLU

Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad es-Sani'nin 2023 yılının Haziran ayında Irak'a gerçekleştirdiği ziyaret.

Katar, Kalkınma Yolu Projesi'ne erken zamanlarda ilgi göstermiştir. Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad es-Sani'nin, 15 Mayıs 2023 tarihinde Irak'ı ziyareti sırasında iki ülke arasında çeşitli ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlardan en önemlileri, Kalkınma Yolu Projesi başta olmak üzere, yatırım ve ticari iş birliği potansiyeli genişletmeyi amaçlayan anlaşmalar, enerji alanında (petrol, gaz, yenilenebilir enerji) yatırım ve ekonomik iş birliği seviyesini yükseltmeyi hedefleyen anlaşmalar olmuştur.

Bu ziyaret sırasında üç Katarlı şirket, Irak'ta 9,5 milyar dolara varan projeleri hayata geçirmek için Irak Ulusal Yatırım Komisyonu ile anlaşmalar imzalamıştır. Katarlı Urbacon şirketi, Irak'ta 2,5 milyar dolarlık iki enerji santrali inşa etmek için bir anlaşma imzalamıştır. Öte yandan Katarlı Estithmar şirketi, hastanelerin yönetilmesi, entegre modern modele sahip iki yeni şehir geliştirilmesi ve 5 yıldızlı yeni bir otel zinciri inşa edilmesi için Irak tarafıyla 7 milyar dolar değerinde 3 mutabakat zaptı imzalamıştır.

Ziyaretten bir ay sonra, Temmuz 2023'te devlet şirketi olan Qatar Energy, Irak Petrol Bakanlığı ile Fransa'nın Total Energies şirketi arasında petrol, gaz üretimi ve yenilenebilir enerji geliştirme projeleri için imzalanan 27 milyar dolar değerindeki bir sözleşmede %25 hisse satın almıştır. Bu, Irak'ta şimdiye kadar imzalanan en büyük enerji sözleşmelerinden biridir.¹²

Katar ve Irak arasındaki bu ekonomik anlaşmalardan, Katar'ın Irak'ta yatırım yapma konusundaki ilgisinin enerji, altyapı, konut ve hizmet sektörlerine odaklandığı sonucuna varılmaktadır. Bu nedenle, Katar'ın Kalkınma Yolu Projesi'ne katılmasının ana nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Birincisi, Katar'ın Kalkınma Yolu Projesi'ne katılmadan önce Irak ile imzaladığı ekonomik anlaşmaların güçlendirilmesidir.

İkincisi, Katar petrol ve gazının (sınırlı miktarlarda da olsa) Irak topraklarından ve ardın-

12 "Irak... Total ile 27 milyar dolar değerinde bir enerji anlaşması imzalanıyor," *Al-Jazeera*, 10 Temmuz 2023.

dan Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihracatı için yeni bir liman olarak Büyük Faw Limanı'nın olanaklarından ve Kalkınma Yolu'nun ulaşım ağından yararlanmak ve Hürmüz Boğazı, Aden Körfezi, Babülmendep Boğazı ve Süveyş Kanalı'ndaki gerilimlerin Katar'ın enerji kaynakları ihracatı üzerindeki etkisini azaltmaktır. Belki gelecekte Katar, Kalkınma Yolu Projesi'ndeki ortaklarını Körfez ülkelerinin petrol ve gazının taşınması için Kalkınma Yolu ile aynı yolda iletim hatları kurmaya teşvik edecektir.

Üçüncüsü, Kalkınma Yolu Projesi'nin sunacağı altyapı, konut ve hizmetler sektöründeki yatırım fırsatlarından yararlanmaktır. Özellikle, Kalkınma Yolu sadece kara yolları ve demir

yolu hatlarından oluşan bir ağ olmayacak aynı zamanda bu yolun yakınında sanayi kentleri, büyük şehir merkezlerinden en az 10 ila 20 kilometre uzaklıkta yeni yerleşim kentleri inşa edilecektir. Nitekim Irak, konut krizine yol açan yoğun bir nüfus barındırmaktadır. Ayrıca güneyde Basra'dan Bağdat üzerinden Türkiye sınırına kadar uzanan hat boyunca mal ve yolcular için 15 yeni tren istasyonu kurulacaktır.

Dördüncü olarak hiç kuşku yok ki Katar ile Türkiye arasındaki stratejik ortaklık ve Katar'ın Türkiye'nin politikalarına ve pozisyonlarına duyduğu güven, Katar'ı Kalkınma Yolu Projesi'ne katılmaya teşvik eden önemli nedenler arasındadır.

BAE VE KALKINMA YOLU

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Eylül 2023'te Hindistan'da düzenlenen G20 Zirvesi'nin oturum aralarında Birleşik Arap Emirlikleri Devlet Başkanı Şeyh Muhammed bin Zayed ile görüşmesi.

BAE'nin Kalkınma Yolu Projesi'nin iş birliği ve mutabakat zaptının imzalanmasına katılımının açıklanmasının ardından bir soru gündeme gelmiştir: IMEC koridoru projesinde kilit bir ortak olan BAE, Kalkınma Yolu Projesi'ne nasıl katılacak? Zira birçok kişi iki projenin bir-biri ile rekabet eden belki de birinin diğerini açığa düşüren projeler olduğu kanaatinindedir.

BAE'nin Kalkınma Yolu ve IMEC projelerine yönelik politikasını anlamak için bir projenin mutlaka diğer projenin durdurulmasına yol açmadığına dikkat edilmelidir. Çünkü bu küresel ekonomik koridorlar, küresel ihracatçılara ve ithalatçılara sunulan ve aynı amaca hizmet eden çeşitli ürünlerdir. Bunlardan birini diğerine tercih etmek, nakliye maliyetine, her bir koridorun bileşenlerinde (limanlar, demir yolları, kara yolları, vb.) verilen hizmet kalitesine, malların hareketi için gereken çaba ve sürenin kısalmasına ve malların hava faktörlerinden ve yükleme ve boşaltma işlemlerinden zarar görmesinden korunma derecesine göre değişecektir. BAE'nin her iki koridorun güzergâh-

larında bir istasyon olarak bulunması, bu ülke için bir ekonomik avantaj sağlayacaktır.

Öte yandan Gazze'deki son savaş, IMEC koridorunun İsrail'deki kısmını tehdit eden güvenlik risklerinin büyüklüğünü ortaya çıkarmıştır.

Hindistan'da düzenlenen 18. G20 Zirvesi'nin ertesi günü BAE Devlet Bakanı Khalifa Shaheen al-Marar, 12 Eylül 2023 tarihinde Irak'ı ziyaret etmiştir. Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani ile yaptığı görüşmede Bakan al-Marar, ülkesinin Kalkınma Yolu Projesi'ne katılma konusundaki "ciddi" arzusunu dile getirmiştir. Bu ziyaret, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Şeyh Muhammed bin Zayed'in Hindistan'daki G20 Zirvesi'ndeki görüşmeleri sırasında Kalkınma Yolu Projesi'ne dair verdikleri mutabakatlara hızlı bir yanıt niteliğindedir. Bu hızlı yanıt, Türkiye ile BAE arasındaki mevcut ilişkilerdeki güven düzeyini yansıtmaktadır. Aynı zamanda ortak ekonomik çıkarların bölgesel ilişkileri nasıl şekillendirdiğine dair önemli bir örnektir.

BAE'nin Kalkınma Yolu Projesi'ne katılma nedenleri çok ve çeşitlidir. Bir taraftan Katar gibi bu projenin enerji, altyapı, konut ve hizmet sektörlerinde yatırım yapmak için sunacağı fırsatlardan yararlanmayı hedeflemektedir. Diğer taraftan BAE'nin Kalkınma Yolu Projesi'ne katılmadan önce attığı bazı adımlar bulunmaktadır. Bu adımlar BAE'nin limanların işletilmesi, ticari ve eğlence amaçlı deniz taşımacılığı, yolcu gemisi terminalleri ve balıkçılık gibi denizcilik sektöründeki yatırımlarını genişletmek için Kalkınma Yolu Projesi'nden yararlanmak istediğini göstermektedir.

4 Nisan 2024'te BAE devletine ait Abu Dabi Limanlar Grubu, başta Büyük Faw Limanı olmak üzere, Irak'ın çeşitli şehirlerindeki limanların ve bunlara bağlı ekonomik bölgelerin ve ilgili altyapının yönetimi ve işletilmesine yatırım yapmak için Irak Limanları Genel Şirketi ile bir ön anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma uyarınca iki taraf, proje hedeflerine ulaşmak amacıyla Büyük Faw Limanı için büyük uluslararası nakliye şirketleriyle ortaklıklar kurmayı içeren ortak bir operasyonel politika geliştirmeyi

planlamaktadır. Abu Dabi Limanlar Grubu'nun dünyanın çeşitli kıtalarında 40'tan fazla ülkede denizcilik ve liman sektöründe yatırımları bulunmaktadır ve dünyanın en önemli denizcilik şirketlerinde önemli hisseler satın almaktadır. Aynı zamanda Abu Dabi'deki sanayi şehirlerinin ve serbest ticaret bölgelerinin ana operatörüdür.¹³

Son yıllarda BAE, milli gelir kaynaklarını artırmak için deniz taşımacılığı ve liman sektöründeki yabancı yatırımlarını genişletmeye önemli ölçüde odaklanmıştır. Abu Dabi Limanları ve Dubai Limanları şirketleri de bu çabaya öncülük etmiştir. BAE, Kalkınma Yolu Projesi'ni turizm sektörünü geliştirmek için büyük bir fırsat olarak görmektedir. Bazı ekonomik analizler, daha fazla Avrupalı turisti Avrupa'dan Irak limanlarına modern trenlerle taşıdıktan sonra yolcu gemileri ve feribotlarla BAE'ye taşımak için BAE'nin projede kurulacak modern ulaşım ağından yararlanmak istediğini göstermektedir. BAE, işte bu nedenlerle Irak limanlarına yatırım yapmak konusunda isteklidir. 2023'te 17,15 milyon turist Dubai'yi ziyaret etmiştir.¹⁴

13 Alkesh Sharma, "Abu Dabi limanları, Büyük Faw Limanı'nı ve ekonomik bölgesini geliştirmek için Irak'a katıldı", *The National/Business*, 3 Nisan 2024.

14 "Dubai, 2023'te 17,15 milyon uluslararası ziyaretçiyle yeni bir rekor kırdı", *Dubai Hükümeti Medya Ofisi (GDMO)*, 7 Şubat 2024.

SONUÇ

Katar ve BAE'nin Kalkınma Yolu Projesi'ne katılması, projenin tamamlanmasının önüne çıkabilecek mali, siyasi ve güvenlik engellerinin aşılmasına katkı sağlayacağı gibi bu projenin geleceği için yeni ufuklar açacak ve projeye yeni boyutlar kazandıracaktır.

Bu proje başlatıldığında, ana fikri dünya ticareti için yeni bir koridor oluşturmaktır. Bununla birlikte Katar ve BAE'nin katılımından ve bölge ülkelerinden de yeni katılımların olması ihtimalinin ortaya çıkmasından sonra, bu proje, küresel enerji kaynaklarının transferi için yeni bir koridor oluşturacaktır. Proje sanayi, lojistik, inşaat, altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi deneyimlerinin değişimi için yeni bir küresel merkez, küresel turizm için yeni bir koridor, bölge ve dünya halkları arasında kültürel ve medeniyet alışverişi için yeni bir geçit teşkil edecektir. Hatta Kalkınma Yolu Projesi, bölgesel güvenlik ve istikrar projesi hâline gelecektir.

Kalkınma Yolu Projesi'nin bu büyük stratejik hedefleri ve ortak ülkelerin halklarına

getireceği büyük faydalar, ortak ülkelere ekonomik, siyasi ve güvenlik politikalarını bu projenin hedeflerine hizmet edecek şekilde formüle etmeleri için yükümlülük gerektirmekte ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu hem yerel iç politikalar hem dış politikalar düzleminde geçerlidir.

Bu yükümlülük ve sorumlulukların en büyük ve en önemli kısmı Irak'ın payına düşmektedir. Sonuçta bu proje, Irak'ın temel üssü olarak kabul edilmektedir; limanları ve toprakları bu küresel koridorun ana istasyonlarıdır ve güvenliği, istikrarı ve ekonomisinin iç politika müdahalesinden korunması bu projenin başarısının anahtarıdır. Bu nedenle, Irak'ın bu projenin tamamlanması için gerekli güvenlik, siyasi ve sosyal koşulları sağlamasının yanı sıra Kalkınma Yolu Projesi'nin gereklerine uyacak şekilde finansal, vergi ve gümrük sistemlerinde ileri düzeyde reformlar gerçekleştirmesi gerekmektedir.

 www.orsam.org.tr

    [orsamorgtr](https://www.youtube.com/orsamorgtr)